

MAREK KLIMEK, *Samorząd terytorialny w konstytucjach Polski XX wieku. Wybrane aspekty politologiczno-ustrojowe*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego 2021, ss. 156.

DOI: <http://doi.org/10.18290/rnp22323.9>

Pojawienie się na rynku wydawniczym monografii Marka Klimka pt. *Samorząd terytorialny w konstytucjach Polski XX wieku. Wybrane aspekty politologiczno-ustrojowe* trzeba przyjąć z dużą satysfakcją. Recenzowana publikacja wydana została nakładem Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Autor monografii – dr hab. Marek Klimek – jest absolwentem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, doktorem habilitowanym nauk społecznych w zakresie nauk o polityce. Przez wiele lat związany z Wydziałem Zamiejscowym Prawa i Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli. Obecnie profesor nadzwyczajny w Instytucie Spraw Społecznych Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Autor kilkudziesięciu publikacji głównie z zakresu samorządu terytorialnego, socjologii, politologii, polityki społecznej i pomocy społecznej¹.

Publikacja *Samorząd terytorialny w konstytucjach Polski XX wieku. Wybrane aspekty politologiczno-ustrojowe* składa się z czterech rozdziałów. W rozdziale pierwszym pt. „Konstytucja jako źródło prawa samorządu terytorialnego” scharakteryzowano pojęcie i istotę samorządu terytorialnego, rolę konstytucji w regulacji prawa samorządowego oraz regulacje konstytucyjne dotyczące samorządu terytorialnego przed XX wiekiem na ziemiach polskich. W rozdziale drugim pt. „Konstytucyjne podstawy samorządu terytorial-

¹ *Samorząd miast II Rzeczypospolitej. Publiczna debata i rozwiązania ustrojowe*, Lublin: Petit 2006; *10-lecie funkcjonowania samorządu powiatowego (1999-2009). Doświadczenia i perspektywy*, red. M. Klimek, J. Czerw, Stalowa Wola 2010; *Samorząd gminny w III Rzeczypospolitej. 20 lat doświadczeń (1990-2010)*, red. M. Klimek, B. Więckiewicz, J. Czerw, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013.

nego w II Rzeczypospolitej” omówiono konstytucję z 17 marca 1921 roku², przeobrażenia ustrojowe samorządu po przewrocie majowym i nowelizację konstytucji³, a także konstytucję z 1935 roku⁴. W kolejnym, trzecim rozdziale pt. „Konstytucyjne determinanty systemu administracji terenowej w PRL” czytelnik znajdzie analizę trójtorowości administracji terenowej w latach 1944-1950⁵ oraz omówienie konstytucji PRL z 1952 roku⁶ i jej nowelizacji. Ostatni czwarty rozdział monografii zatytułowano „Samorząd terytorialny w świetle regulacji konstytucyjnych III Rzeczypospolitej”. W tej części scharakteryzowano między innymi „małą konstytucję” z 1992 roku⁷ oraz konstytucję z 2 kwietnia 1997 roku⁸.

Jak we wstępie wskazuje autor, „celem niniejszej publikacji jest analiza regulacji zawartych w konstytucjach polskich XX wieku, odnoszących się do samorządu terytorialnego. Ewolucję rozwiązań konstytucyjnych ukazano na tle ogólnych przeobrażeń politycznych i ustrojowych. W szczególności podjęto próbę określenia, jakie miejsce zajmował samorząd terytorialny w uregulowaniach konstytucji XX wieku w Polsce; w jaki sposób określano w nich miejsce samorządu w całym systemie administracji publicznej w państwie; jak odnoszono się do jego podmiotowości prawnej; jak określano jego strukturę oraz zadania; jak regulowano jego relacje z organami administracji rządowej; jaki wpływ miały obce rozwiązania ustrojowe na konstytucyjne regulacje samorządowe w Polsce; jakie miejsce dla samorządu przewidywano w ustroju państwa podczas poszczególnych etapów jego ewolucji w XX wieku w Polsce; w jaki sposób ewolucja ustrojowa Polski II RP i PRL wpływała na regulacje konstytucyjne i ustawowe dotyczące samorządów lokalnych;

² *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 r.*, Dz.U. z 1921 r., nr 44, poz. 267.

³ *Ustawa z 2 sierpnia 1926 r. zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 r.*, Dz.U. RP z 1926 r., nr 78, poz. 442.

⁴ *Ustawa konstytucyjna z 23 kwietnia 1935 r.*, Dz.U. z 1935 r., nr 30, poz. 227.

⁵ *Ustawa konstytucyjna z 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. z 1947 r., nr 18, poz. 71; *Ustawa konstytucyjna z 8 listopada 1949 r. o zmianie ustawy konstytucyjnej z 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. z 1949 r., nr 57, poz. 447; *Ustawa konstytucyjna z 20 marca 1950 r. zmieniająca ustawę konstytucyjną o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. z 1950 r., nr 14, poz. 129.

⁶ *Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 22 lipca 1952 r.*, Dz.U. z 1952 r., nr 33, poz. 232.

⁷ *Ustawa konstytucyjna z 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym*, Dz.U. z 1992 r., nr 84, poz. 426.

⁸ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483, z późn. zm.

jakie miejsce odgrywał samorząd terytorialny w państwie demokratycznym, a jakie w niedemokratycznym (Polska po 1926, a szczególnie po 1935 czy też po 1944 roku); czy rady narodowe należy traktować jako zaprzeczenie, czy też namiastkę idei samorządowej”.

Przyjęta w pracy cezura czasowa obejmuje zasadniczo XX wiek. Zakres analizy jest jednak szerszy, ponieważ nawiązano również do wcześniejszych doświadczeń historycznych samorządu na ziemiach polskich. Szczególnie należy tu zwrócić uwagę na uregulowania konstytucyjne z XVIII (prawo o miastach jako integralna część Konstytucji 3 maja 1791 roku) i XIX wieku (konstytucja Księstwa Warszawskiego, konstytucje Królestwa Polskiego czy konstytucje Rzeczypospolitej Krakowskiej), w których w różnym zakresie uwzględniono zagadnienia samorządu terytorialnego⁹. W pracy podjęto próbę syntetycznego ujęcia problematyki konstytucyjnych regulacji odnoszących się do samorządu terytorialnego z perspektywy politologiczno-ustrojowej¹⁰.

Samorząd terytorialny, jako podstawowa forma zdecentralizowanej administracji publicznej, stanowi filar demokratycznego ustroju państwa i jedną z najważniejszych jego instytucji prawno-ustrojowych, podstawową formę decentralizacji władzy publicznej, polegającą na wykonywaniu istotnej części zadań publicznych w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność przez organy jednostek samorządu terytorialnego, wyłonione przez ustawowo utworzone lokalne i regionalne wspólnoty ogółu mieszkańców w ramach ustaw, przy wykorzystaniu również instrumentów demokracji bezpośredniej pod dokonywanym – obecnie wyłącznie z punktu widzenia zgodności z prawem – nadzorem organów administracji państwowej. Jak zaznacza Klimek, zagadnienie samorządu terytorialnego obecne jest także w nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego. Istotne znaczenie w kontekście wyznaczenia miejsca samorządu terytorialnego w całym systemie administracji państwo-

⁹ Por Z. ADAMCZYK, S. PASTUSZKA, *Konstytucje polskie w rozwoju dziejowym 1791-1982*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1985; A. AJNENKIEL, *Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791-1997*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm 2001; M. BORUCKI, *Konstytucje polskie 1791-1997*, Warszawa: Mada 2002.

¹⁰ *Władza lokalna w procesie transformacji systemowej*, red. J. Babiak, A. Ptak, Kalisz-Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 2010; R. STAWICKI, *Samorząd terytorialny w II Rzeczypospolitej – zarys prawno-historyczny*, Warszawa: Kancelaria Senatu 2015; J. DZIOBEK-ROMAŃSKI, *Proces ujednoczenia ustroju samorządu terytorialnego w II Rzeczypospolitej*, „Roczniki Nauk Prawnych” 22(2012), nr 2, s. 149-177; W. WYTRĄŻEK, *Samorząd terytorialny w XX wieku w Polsce*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009; M. KALLAS, A. LITYŃSKI, *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, Warszawa: Wydawn. Prawnicze LexisNexis 2013; G. GÓRSKI, *Polonia Restituta. Ustrój państwa polskiego w XX wieku*, Toruń: Jagiellońskie Wydawnictwo Naukowe 2018.

wej i podziału zadań między różnymi jego organami ma szczególnie zasada pomocniczości (subsydiarności). Po raz pierwszy została ona sformułowana w 1931 roku przez papieża Piusa XI w encyklice *Quadragesimo anno*. W myśl tej zasady pierwszeństwo w realizacji zadań publicznych powinny mieć podmioty będące najbliżej obywateli. Odniesienie do zasady pomocniczości znajduje się również w preambule do Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku. Istotą samorządu terytorialnego jest samodzielne i niezależne realizowanie zadań publicznych związanych z zaspokajaniem potrzeb społeczności lokalnej na obszarze jego funkcjonowania. Zasada samodzielności samorządu bezpośrednio wynika z art. 165 ust. 2 Konstytucji RP: „Samodzielność jednostek samorządu terytorialnego podlega ochronie sądowej”. Wśród najważniejszych wyznaczników samodzielności jednostek samorządu terytorialnego wymienia: 1) przyznanie im wyłączności w realizacji ich zadań; 2) posiadanie przez nie odrębnej struktury organizacyjnej; 3) nadanie im osobowości prawnej oraz prawa do posiadania własnego mienia; 4) zapewnienie im środków finansowych niezbędnych do realizacji nałożonych na nie zadań; 5) ograniczenie ingerencji w ich działalność przez administrację rządową wyłącznie do procedur nadzoru; 6) zagwarantowanie im sądowej ochrony ich praw. Można także wskazać pięć aspektów samodzielności jednostek samorządu terytorialnego, wynikającej z postanowień Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku: 1) samodzielność w zakresie kształtowania ich ustroju wewnętrznego (wynikająca z art. 169 ust. 4 Konstytucji); 2) samodzielność finansową – możliwość wykonywania powierzonych im zadań publicznych i prowadzenia przez nie gospodarki finansowej we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność (mającą umocowanie w art. 167 Konstytucji); 3) samodzielność podatkową – prawo do ustalania wysokości podatków i opłat lokalnych według zasad określonych w ustawodawstwie (na podstawie art. 168 Konstytucji RP); 4) samodzielność majątkową – prawo dysponowania osobowością prawną, prawem własności i innymi prawami majątkowymi (zgodnie z art. 165 ust. 1 Konstytucji RP); 5) samodzielność publicznoprawną – prawo do samodzielnego wykonywania zadań publicznych (określone w art. 163 i 166 Konstytucji RP)¹¹.

¹¹ Por B. DOLNICKI, *Ewolucja pojęcia samorządu terytorialnego w polskich konstytucjach*, [w:] *Administracja publiczna u progu XXI wieku. Prace dedykowane Prof. zw. dr. hab. Janowi Szreniawskiemu z okazji Jubileuszu 45-lecia pracy naukowej*, Przemysł: Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Przemyslu 2000; TENŻE, *Samorząd terytorialny w Konstytucji RP z 1997 r.* [w:] *Konstytucyjne umocowanie samorządu terytorialnego*, red. M. Stec, K. Małysa-Sulińska, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2018; M. KARPIUK, *Samorząd terytorialny a państwo. Prawne instru-*

Postanowienia dotyczące samorządu terytorialnego zostały ujęte w rozdziale I „Rzeczpospolita” (art. 15-16) oraz rozdziale VII „Samorząd terytorialny” (art. 163-172) Konstytucji RP z 1997 roku. W porównaniu z poprzednimi polskimi aktami konstytucyjnymi ta ustawa zasadniczo problematyce samorządowej poświęciła najwięcej miejsca. Już w art. 15 ust. 1 Konstytucji zawarto deklarację oparcia ustroju terytorialnego Rzeczypospolitej Polskiej na zasadzie decentralizacji władzy publicznej. Podstawową formą zdecentralizowanej administracji publicznej jest samorząd terytorialny. Ustawodawca konstytucyjny nie określa w ustawie struktury ustroju terytorialnego państwa (wskazuje jedynie na gminę jako podstawową jednostkę samorządu terytorialnego), ale zobowiązuje ustawodawcę zwykłego do ukształtowania go w taki sposób, aby uwzględniał zasadę decentralizacji administracji publicznej. Podział terytorialny państwa zgodnie z art. 15 ust. 2 Konstytucji powinien uwzględniać więzi społeczne, gospodarcze lub kulturowe oraz zdolność utworzonych jednostek do wykonywania zadań publicznych. Dopiero od 1 stycznia 1999 roku wprowadzono trójstopniowy podział terytorialny, obejmujący gminy, powiaty i województwa (których liczbę ograniczono z 49 do 16).

Wspólnotę samorządową, zgodnie z art. 16 ust. 1 Konstytucji, stanowi z mocy prawa ogół mieszkańców poszczególnych jednostek zasadniczego podziału terytorialnego. Zgodnie z art. 16 ust. 2 samorząd terytorialny uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej, a przysługującą mu w ramach ustaw część zadań publicznych wykonuje we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność. Jest to wyraz upodmiotowienia przez ustawodawcę konstytucyjnego społeczeństwa lokalnych i regionalnych.

W art. 163 ustawodawca ustanawia dla samorządu terytorialnego zasadę domniemania kompetencji w zakresie wykonywania zadań publicznych. Należą one do jego właściwości, jeśli nie zostały zastrzeżone przez Konstytucję lub ustawy dotyczące organów innych władz publicznych. Sformułowana w tym artykule zasada domniemania kompetencji jest pośrednim nawiązaniem ustawodawcy do zasady subsydiarności (pomocniczości), stanowiącej również jedną z podstaw ideowych samorządu terytorialnego. Jako podstawową jednostkę samorządu terytorialnego ustawodawca w Konstytucji określił gminę (art. 164 ust. 1), dopuszczając jednocześnie możliwość tworzenia na mocy ustawy innych jednostek samorządu lokalnego lub regionalnego (art. 164 ust. 2). W chwili uchwalenia Konstytucji jedyną funkcjonującą jednostką samorządu terytorialnego była gmina. Należy podkreślić, iż na podstawie

menty nadzoru nad samorządem gminnym, Lublin: Wydawnictwo KUL 2008; J. REGULSKI, *Samorząd III Rzeczypospolitej. Koncepcje i realizacja*, Warszawa: Wydawn. Naukowe PWN 2000.

art. 164 ust. 2 powołano od 1 stycznia 1999 roku nowe szczeble samorządu terytorialnego, tj. samorząd powiatowy (na podstawie ustawy z 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym, Dz.U. z 2020 r. poz. 920) oraz wojewódzki (na podstawie ustawy z 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (Dz.U. z 2020 r., poz. 1668), to właśnie samorząd gminny ma najsilniejsze umocowanie prawne w ustroju RP, oparte na Konstytucji. Ewentualna zmiana dotycząca szczebla podstawowego samorządu terytorialnego musiałaby dokonać się przez zmianę Konstytucji, w przypadku pozostałych szczebli wystarczyłyby natomiast zmiany o charakterze ustawowym. Mimo braku innych, poza gminą, szczebli samorządu terytorialnego w chwili uchwalenia Konstytucji, ustawodawca w art. 164 ust. 3 sformułował zasadę domniemania kompetencji na rzecz gminy w obrębie jednostek samorządu terytorialnego.

Słusznie autor monografii podkreśla, iż ważną konstrukcją prawną, umożliwiającą jednostkom samorządu terytorialnego i ich organom korzystanie z przysługujących im uprawnień, jest osobowość prawna, która przysługuje całej wspólnotie samorządowej, a nie określonym jej organom, które jedynie dysponują nią w imieniu wszystkich mieszkańców, mając umocowanie wynikające z poparcia uzyskanego podczas przeprowadzonych wyborów. Na podstawie art. 165 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku każda jednostka samorządu terytorialnego ma osobowość prawną, przysługuje jej prawo własności oraz inne prawa majątkowe. Przedmiotem prac samorządu terytorialnego jest administrowanie, tj. władcze wykonywanie zadań publicznych o znaczeniu lokalnym, przypisanych danej jednostce samorządowej. Na podstawie art. 163 ustawy zasadniczej RP „samorząd terytorialny wykonuje zadania publiczne niezastrzeżone przez Konstytucję lub ustawy dla organów innych władz publicznych”. Realizując swoje zadania, samorząd dysponuje władztwem administracyjnym.

W art. 165 Konstytucji przyznano jednostkom samorządu terytorialnego osobowość prawną, prawo własności i inne prawa majątkowe. Jednocześnie zagwarantowano im sądową ochronę ich samodzielności. W art. 166 ustawodawca dokonuje podziału zadań samorządu na własne i zlecone. Zadania własne określa jako „zadania publiczne służące zaspokajaniu potrzeb wspólnoty samorządowej” (art. 166 ust. 1). Ponadto w przypadku uzasadnionych potrzeb państwa ustawodawca może dodatkowo zlecić jednostkom samorządu terytorialnego wykonywanie zadań zleconych (art. 166 ust. 2). Zasady i tryb przekazywania przez państwo zadań zleconych jednostkom samorządowym miały być określone na drodze ustawowej. W art. 167 ust. 1 zadekla-

rowano jednostkom samorządu terytorialnego udział w dochodach publicznych na poziomie umożliwiającym realizację wyznaczonych im zadań. Dochodami jednostek samorządu terytorialnego, określonymi w art. 167 ust. 2, są ich dochody własne oraz subwencje ogólne i dotacje celowe z budżetu państwa. Niewątpliwie samodzielność finansowa jest jednym z najważniejszych aspektów rzeczywistej samorządności: ustawowe przyznanie jednostkom samorządowym prawa do posiadania dochodów własnych; prawo do stanowienia przez nie przepisów dotyczących ich gospodarki finansowej; prawa do zaciągania przez nich kredytów, pożyczek, a także emisji obligacji; prawo do decydowania o wydatkach własnych i o trybie zamówień publicznych; prawo do uchwalania własnego budżetu, wieloletniej prognozy finansowej oraz dokonywania w nich zmian; prawo do przenoszenia oraz blokowania wydatków, tworzenia rezerw budżetowych oraz swobodnego nimi dysponowania, a także prawo do samodzielnego wykonywania budżetu przez organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego oraz dokonywania jego oceny przez organ stanowiący na zasadzie udzielenia (bądź nieudzielenia) absolutorium.

Ustawodawca w art. 168 przyznał jednostkom samorządu terytorialnego władztwo podatkowe, tj. prawo ustalania wysokości podatków i opłat lokalnych, jednakże w zakresie określonym ustawowo. Rozwiązanie to umożliwia jednostkom samorządowym regularne określanie wysokości podatków i opłat lokalnych oraz stanowi podstawę do kształtowania ich polityki finansowej.

Artykuł 169 ust. 1 Konstytucji RP, poświęcony zagadnieniom ustrojowym, wskazuje, że jednostki „samorządu terytorialnego wykonują swoje zadania za pośrednictwem organów stanowiących i wykonawczych”. Organy stanowiące mają kompetencje uchwałodawcze i kontrolne, a organy wykonawcze – kompetencje zarządzające. Na podstawie art. 169 ust. 2 wybory do organów stanowiących mają odbywać się na zasadach powszechności, równości i bezpośredniości oraz na drodze głosowania tajnego. Również tryb i zasady wyborów oraz odwołania organów wykonawczych zgodnie z art. 169 ust. 3 miały określić regulacje ustawowe. Zgodnie z art. 169 ust. 4 Konstytucji RP organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego zostały upoważnione do określenia swojego ustroju wewnętrznego.

W art. 170 Konstytucja zapewnia mieszkańcom prawo podejmowania na drodze referendum istotnych decyzji dotyczących wspólnoty samorządowej, w tym również dotyczących odwołania pochodzących z wyborów bezpośrednich organów samorządu terytorialnego. Zgodnie z art. 171 ust. 1 Konstytucji RP – jedynym konstytucyjnym kryterium nadzoru państwa nad samo-

rzędem terytorialnym jest legalność. Organami nadzoru nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego na podstawie art. 171 ust. 2 są Prezes Rady Ministrów i wojewodowie, a w zakresie prowadzenia gospodarki finansowej – regionalne izby obrachunkowe. Artykuł 172 ust. 1 przyznaje z kolei jednostkom samorządu terytorialnego prawo do zrzeszania się. Mogą one przystępować na zasadzie dobrowolności do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych oraz nawiązywać współpracę ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw (art. 172 ust. 2)¹².

Jak podkreśla Klimek, wydanie niniejszej publikacji wpisuje się w dwie ważne rocznice, tj. trzydziestolecie reaktywowania samorządu terytorialnego w Polsce¹³, przypadające na 2020 rok oraz stulecie uchwalenia Konstytucji marcowej z 1921 roku.

Opracowanie to może służyć jako pomocnicze kompendium wiedzy o ewolucji samorządu terytorialnego w świetle kolejnych ustaw zasadniczych. Niniejsza publikacja jest jedną z wielu podejmowanych prób przedstawienia problematyki zawartej w tytule pracy, niemniej jednak może stać się użyteczna w jak największym stopniu dla wszystkich osób, które mają do czynienia zarówno z samorządem, administracją, prawem konstytucyjnym, a także historią ustroju.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że *Samorząd terytorialny w konstytucjach Polski XX wieku. Wybrane aspekty politologiczno-ustrojowe* stanowi wartościowy elaborat naukowy. Niestety nie zawsze oddane czytelnikom pojęcia stanowią zaktualizowany stan badań oraz zdarzają się powtórzenia tych samych treści. Niemniej jednak należy stwierdzić poprawność rzeczową i logiczną prezentowanej pracy. Autor w sposób pogłębiony, wszechstronny i przy użyciu bogatego instrumentarium badawczego nakreślił złożoność ewolucji samorządu w konstytucjach. Jedną z najważniejszych zalet tekstu

¹² Por B. ROSZCZYŃSKI, M. MAĆZYŃSKI, *Samorząd terytorialny w materii konstytucyjnej – wybrane zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Prawa Konstytucyjnego” 2017, nr 10, s. 96-112; Z. NIEWIADOMSKI, *Samorząd terytorialny w Konstytucji RP (komentarz do art. 15, art. 16 oraz art. 163-172)*, „Samorząd Terytorialny” 2002, nr 3, s. 3-30.

¹³ Zob. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej po 20 latach obowiązywania*, red. A. Łabno, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe 2020; *25 lat odrodzonego samorządu w Polsce – osiągnięcia, porażki i zadania na przyszłość*, Komisja Samorządu Terytorialnego i Administracji Państwowej Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Warszawa: Kancelaria Senatu 2014; *Samorząd terytorialny III Rzeczypospolitej. Dziesięć lat doświadczeń*, red. S. Michałowski, Lublin: Wyd. UMCS 2002; I. LIPOWICZ, *Samorząd terytorialny XXI wieku*, Warszawa: Wolters Kluwer 2019; J. WOJNICKI, *Ewolucja samorządu terytorialnego w Polsce na tle rozwiązań innych państw Europy Środkowej*, [w:] *Logos i ethos w polityce. Księga jubileuszowa Profesora Stanisława Wójcika*, red. A. Łukasik-Turecka, K. Słowiński, Lublin: Wydawnictwo KUL 2020.

jest przejrzystość i zwięzłość komentarza oraz umiejętna prezentacja poszczególnych problemów. Nie ulega wątpliwości, że recenzowana książka zasługuje na rekomendację i pozytywną opinię.

Artur Lis

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

arturlis@kul.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4613-0671>

PIŚMIENNICTWO

- 10-lecie funkcjonowania samorządu powiatowego (1999-2009). Doświadczenia i perspektywy*, red. Marek Klimek, Jarosław Czerw, Stalowa Wola: Fundacja Campus 2010.
- 25 lat odrodzonego samorządu w Polsce – osiągnięcia, porażki i zadania na przyszłość*, Warszawa: Komisja Samorządu Terytorialnego i Administracji Państwowej Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Kancelaria Senatu 2014.
- ADAMCZYK Mieczysław, Stefan PASTUSZKA, *Konstytucje polskie w rozwoju dziejowym 1791-1982*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1985.
- AJNENKIEL Andrzej, *Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791-1997*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm 2001.
- BORUCKI Marek, *Konstytucje polskie 1791-1997*, Warszawa: Mada 2002.
- DOLNICKI Bogdan *Samorząd terytorialny w Konstytucji RP z 1997 r.*, [w:] *Konstytucyjne umocowanie samorządu terytorialnego*, red. Mirosław Stec, Katarzyna Małysa-Sulińska, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2018.
- DOLNICKI Bogdan, *Ewolucja pojęcia samorządu terytorialnego w polskich konstytucjach*, [w:] *Administracja publiczna u progu XXI wieku. Prace dedykowane Prof. zw. dr. hab. Janowi Szreniawskiemu z okazji Jubileuszu 45-lecia pracy naukowej*, Przemysł: Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Przemysłu 2000.
- DZIOBEK-ROMAŃSKI Jacek, *Proces ujednoczenia ustroju samorządu terytorialnego w II Rzeczypospolitej*, „Roczniki Nauk Prawnych” 22(2012), nr 2, s. 149-177.
- GÓRSKI Grzegorz, *Polonia Restituta. Ustrój państwa polskiego w XX wieku*, Toruń: Jagiellońskie Wydawnictwo Naukowe 2018.
- KALLAS Marian, Adam LITYŃSKI, *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, Warszawa: Wydawn. Prawnicze LexisNexis 2013.
- KARPIUK Mirosław, *Samorząd terytorialny a państwo. Prawne instrumenty nadzoru nad samorządem gminnym*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2008.
- KLIMEK Marek, *Samorząd miast II Rzeczypospolitej. Publiczna debata i rozwiązania ustrojowe*, Lublin: Petit 2006.
- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 22 lipca 1952 r.*, Dz.U. z 1952 r., nr 33, poz. 232.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej po 20 latach obowiązywania*, red. Anna Łabno, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe 2020.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 r.*, Dz.U. z 1921 r., nr 44, poz. 267.

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483, z późn. zm.
- LIPOWICZ Irena, *Samorząd terytorialny XXI wieku*, Warszawa: Wolters Kluwer 2019.
- NIEWIADOMSKI Zygmunt, *Samorząd terytorialny w Konstytucji RP (komentarz do art. 15, art. 16 oraz art. art. 163-172)*, „Samorząd Terytorialny” 2002, nr 3, s. 3-30.
- REGULSKI Jerzy, *Samorząd III Rzeczypospolitej. Koncepcje i realizacja*, Warszawa: Wydawn. Naukowe PWN 2000.
- ROSZCZYŃSKI Beniamin, MAĆZYŃSKI Maciej, *Samorząd terytorialny w materii konstytucyjnej – wybrane zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Prawa Konstytucyjnego” 2017, nr 10, s. 96-112.
- Samorząd gminny w III Rzeczypospolitej. 20 lat doświadczeń (1990-2010)*, red. Marek Klimek, Bogdan Więckiewicz, Jarosław Czerw, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013.
- Samorząd terytorialny III Rzeczypospolitej. Dziesięć lat doświadczeń*, red. Stanisław Michałowski, Lublin: Wyd. UMCS 2002.
- STAWICKI Robert, *Samorząd terytorialny w II Rzeczypospolitej – zarys prawno-historyczny*, Warszawa: Kancelaria Senatu 2015.
- Ustawa konstytucyjna z 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym*, Dz.U. z 1992 r., nr 84, poz. 426.
- Ustawa konstytucyjna z 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. z 1947 r., nr 18, poz. 71.
- Ustawa konstytucyjna z 20 marca 1950 r. zmieniająca ustawę konstytucyjną o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. z 1950 r., nr 14, poz. 129.
- Ustawa konstytucyjna z 23 kwietnia 1935 r.*, Dz.U. z 1935 r., nr 30, poz. 227.
- Ustawa konstytucyjna z 8 listopada 1949 r. o zmianie ustawy konstytucyjnej z 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. z 1949 r., nr 57, poz. 447.
- Ustawa z 2 sierpnia 1926 r. zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 r.*, Dz.U. RP z 1926 r., nr 78, poz. 442.
- Władza lokalna w procesie transformacji systemowej*, red. Jerzy Babiak, Arkadiusz Ptak, Kalisz–Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 2010.
- WOJNICKI Jacek, *Ewolucja samorządu terytorialnego w Polsce na tle rozwiązań innych państw Europy Środkowej*, [w:] *Logos i ethos w polityce. Księga jubileuszowa Profesora Stanisława Wójcika*, red. Agnieszka Łukasik-Turecka, Konrad Słowiński, Lublin: Wydawnictwo KUL 2020.
- WYTRĄŻEK Wojciech, *Samorząd terytorialny w XX wieku w Polsce*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009.